

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію **Яковлевої Лілії Іванівни «Інституційні та комунікативні виміри легітимності публічної влади»**, представлену на здобуття наукового ступеня доктора політичних наук за спеціальністю 23.00.02 – політичні інститути та процеси

Актуальність теми, обраної дисертанткою, обумовлена кількома важливими чинниками:

- *по-перше*, феномен легітимності публічної влади є невід’ємною складовою сучасної демократії та, водночас, постійною проблемою у відносинах між суспільством та владою. Політичний процес характеризується конфліктністю, що призводить час від часу до делегітимації влади. Кризи легітимності охоплювали усі суспільства протягом усієї політичної історії людства. Сьогодні легітимність потребує чергового переосмислення через ті суттєві зрушення, які відбуваються у взаємодії влади та громадян. Йдеться про становлення інформаційного суспільства (зокрема, такого його різновиду, як мережеве суспільство) та пов’язаних із цим викликів щодо відчуження громадян від влади. Фактично, розуміння легітимності у політичному дискурсі звузилось до електоральної демократії. Українське суспільство має розуміти причини делегітимації влади на шляху від авторитаризму до демократії та володіти сучасним науковим інструментарієм для розв’язання цієї проблеми;

- *по-друге*, легітимність публічної влади є осердям болісних, проте таких необхідних політичних та економічних реформ. Йдеться про децентралізацію, деолігархізацію, розвиток демократичних інститутів, партійної системи та парламентаризму, підвищення ефективності урядування, налагодження комунікації у міжінституційній взаємодії. З часів Макса Вебера нам відомо,

що сучасна держава неможлива без раціональної бюрократії, яка має спиратись на раціонально-легальну легітимність. Саме тому, реалізація амбітних завдання щодо політичного розвитку та економічного зростання, які має вирішувати українське суспільство, напряду пов'язані із забезпеченням легітимності публічної влади;

- *по-третє*, актуальним питанням для політичної науки є визначення інституційних та комунікативних вимірів легітимності публічної влади. Вони, безумовно, взаємозв'язані. Адже потужні, дієві інститути публічної влади можливі лише за умов конструктивної та ефективної комунікації між ними, виходу із зони перманентного конфлікту хоча б у владному трикутнику «Парламент – Президент – уряд». Здавалось би, нинішня конфігурація влади після виборів 2019 року має сприяти «консенсусній легітимності», відповідно до думки Ю. Габермаса. Але на заваді стають не лише персональні політичні амбіції окремих діячів, а й недостатня увага до комунікації влади з різними соціальними групами, класами, спільнотами. Тобто, маємо констатувати, що представників публічної влади влаштовує модель електоральної легітимності, а про політичну інклюзивність поки що не йдеться.

У вітчизняній політичній науці є достатня кількість ґрунтовних праць, автори яких досліджують проблему легітимності, її джерела, особливості, технології. Зокрема, дослідницька увага акцентувалась увага на легітимності панування бюрократії, ролі громадянського суспільства. Натомість, фактично поза увагою були інституційні та комунікативні виміри легітимності публічної влади. Власне рецензована дисертація спрямована на висвітлення інституційних та комунікативних вимірів легітимності, дослідження сутності легітимності публічної влади із застосуванням теоретичних здобутків неінституціональної парадигми та комунікативного підходу. На особливу увагу заслуговує визначення концептуалізації публічності як основи теорії легітимності публічної влади. Тема та зміст дисертації пов'язані з науковими дослідженнями кафедри політичних наук і права Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д.

Ушинського», а саме з плановою науково-дослідною темою «Сучасні виклики соціально-політичного розвитку: політико-правові та соціально-економічні виміри». Дійсно, відповідь на сучасні виклики соціально-політичного розвитку здатна дати лише легітимна влада. А сам феномен легітимності публічної влади має політико-правову складову (яка проявляється через зв'язок між легітимністю та легальністю).

Теоретична цінність дисертації полягає у формуванні наукових уявлень про: 1) інститути, які сприяють легітимності у сучасному суспільстві, або «інститути легітимності», які починають відігравати усе більшу роль у процесі забезпечення легітимності публічної влади. До них відносяться інститути, які сьогодні користуються довірою українського суспільства як під час виборів, так і у міжвиборчий період – громадські організації, мас медіа та політичні партії; 2) міжінституційну взаємодію, яка поєднує інституційні та комунікативні виміри. Становлення демократичних інститутів є необхідною, але недостатньою умовою легітимності. Налагодження між інститутами публічної влади ефективної комунікації відкриває реальний шлях до формування інституційної довіри. А від неї лише один крок до легітимності; 3) причини та прояви делегітимації публічної влади. До них авторка відносить політичні скандали, зміни до виборчого законодавства напередодні виборів, низький рівень довіри суспільства до влади як наслідок недостатньої ефективності влади в умовах гібридної війни; 4) комплексне розуміння інституційних і комунікативних вимірів легітимності публічної влади у ліберальній, республіканській та дискурсивній традиціях. **Практична цінність** дисертації Л.І. Яковлевої впливає з необхідності забезпечення легітимності публічної влади в Україні, а саме – переходу вітчизняної політичної системи від електоральної демократії до політичної інклюзивності, впровадженні е-демократії та е-урядування. Висновки дослідження інституційних та комунікативних вимірів легітимності публічної влади мають бути враховані у процесі формування демократичної легітимності в Україні, удосконалення комунікації у процесі легітимізуючої взаємодії між публічною

владою та суспільством, забезпечення політичної інклюзивності як складової легітимності публічної влади в Україні тощо.

У дослідженні Л.І. Яковлевої простежується чітка **наукова новизна**. Найперше, вона увиразнено проявляється у тому, що дисертанткою: 1) дано авторські характеристики публічності, які визначають легітимність влади у сучасному українському суспільстві; 2) визначено особливості легітимності публічної влади в Україні, які формуються під впливом поставторитарної влади, амбівалентності суспільства, гібридної війни, політичних скандалів; 3) здійснено аналіз інституційних та комунікативних вимірів легітимності публічної влади, які визначають міжінституційної взаємодії; 4) доведено взаємопов'язаність інституційних та комунікативних вимірів легітимності публічної влади. Дисертантка переконливо довела вплив концептуалізації публічного простору на легітимність публічної влади. Вперше у вітчизняній політичній науці було проаналізовано політичну комунікацію як основу легітимізуючої взаємодії, вплив політичних скандалів на делегітимацію публічної влади в Україні, політичну інклюзивність як основу демократичної легітимності.

Наукові положення, висновки та рекомендації дисертації мають достатнє теоретичне, методологічне й емпіричне обґрунтування. Це обумовлено значною кількістю проаналізованих здобувачкою наукових праць, вторинним аналізом даних соціологічних досліджень, апробацією результатів дослідження на науково-практичних конференціях, а також використанням сучасних методів дослідження, як загальнонаукових, так і методів політичної науки.

Основні ідеї, положення та висновки дисертації викладені авторкою в п'ятдесяти двох публікаціях: одній одноособовій монографії, одній міжнародній монографії, одній колективній монографії, двадцяти чотирьох статтях, які опубліковані у фахових наукових виданнях з політичних наук, двадцяти двох тезах виступів на науково-практичних конференціях. Опубліковані наукові праці, дисертація та її автореферат достатньо повною

мірою відбивають результати проведеного Яковлевою Л.І. дослідження. Констатуємо: зміст автореферату є ідентичним основним положенням дисертації.

Зауважимо, що предмет дослідження здобувача є надзвичайно динамічним, адже на теренах пострадянських країн розгортаються складні процеси, зумовлені легітимацією публічної влади у виборчій період (що свідчить про становлення електоральної демократії) та її поступовою делегітимацією після виборів, що обумовлено недостатнім рівнем політичної інклюзивності. Гібридна війна стала додатковим руйнівним чинником для легітимності публічної влади. Відтак, політична турбулентність зумовлює низку дискусійних положень, що вимагають подальшого обговорення. До них, зокрема, віднесемо наступні.

По-перше, виписати більш чітко кореляцію між напрямками неоінституціональної теорії щодо їх внеску у теорію легітимності. Авторка наголошує на відмінностях між історичним, соціологічним, дискурсивним інституціоналізмами та інституціоналізмом раціонального вибору у інтерпретаціях легітимності. Але ж усі вони відносяться до однієї, неоінституціональної теорії. Авторка недостатньо уваги приділяє спільним візіям неоінституціоналізму щодо визначення сутності легітимності публічної влади та її інституційних вимірів. Це не дозволяє сформулювати комплексне уявлення щодо ролі неоінституціональної теорії у дослідженні легітимності публічної влади.

По-друге, доцільним уявляється розгляд неоінституціональної теорії та комунікативного підходу у першому розділі дослідження, який присвячено безпосередньо теоретико-методологічним засадам дослідження легітимності публічної влади. На нашу думку, у структурі роботи важливо спочатку визначити теоретико-методологічні засади у першому розділі, а згодом переходити до безпосереднього дослідження інституційних та комунікативних вимірів легітимності публічної влади у третьому та

четвертому розділах. Принаймні, підрозділи 3.1. та 4.1. доцільно було розмістити у першому розділі.

По-третє, дисертантка вказує на необхідність впровадження моделі політичної інклюзивності, як доповнення до моделі електоральної демократії у процесі забезпечення легітимності публічної влади. Натомість, у дослідженні не наведено визначення політичної інклюзивності, не зазначено конкретно у чому саме проявляється її важливість для легітимності публічної влади. Якщо дисертантка визначає політичну інклюзивність як основу демократичної легітимності, то доцільно конкретизувати це положення. Також бажано було б навести приклади політичної інклюзивності у вітчизняному та світовому політичному процесі.

По-четверте, у дисертації визначено політичні партії, неурядові організації та мас медіа, як інститути, що сприяють легітимності публічної влади. Дійсно, вони мають змогу формувати громадську думку щодо легітимності публічної влади, виходячи з рівня довіри громадян. При цьому, авторка посилається на дані соціологічних досліджень щодо рівня довіри громадян. Слід було б очікувати високого рівня довіри до політичних партій, виходячи з такої логіки. Натомість, це не так. Відтак доцільним є авторське пояснення причин цього.

По-п'яте, наведено приклади політичних скандалів, які спричиняють делегітимацію влади в Україні. Водночас, авторка стверджує, що політичні скандали заважають становленню електоральної демократії в Україні. Важливою є авторська оцінка наявності, або відсутності електоральної демократії та, відповідно, усталеності електоральної легітимності у вітчизняному політичному процесі. Прошу обґрунтувати свою позицію.

Наведені міркування не впливають на високу оцінку дисертації Л.І. Яковлевої, не знижують її наукової та практичної цінності. Висловлені побажання є дискусійними та спрямовані на актуалізацію наукового дискурсу щодо порушених у дисертації проблем. Робота виконана на належному теоретико-

методологічному рівні, є цілісною та завершеною. Дисертація Л.І. Яковлевої відповідає паспорту спеціальності 23.00.02 – політичні інститути та процеси.

Тема дисертації є актуальною, її структура досить добре продумана, а матеріал викладений логічно та послідовно. Отримані у роботі наукові результати в сукупності розв'язують важливу наукову проблему, що виявляється в авторській оцінці інституційних та комунікативних вимірів легітимності публічної влади. Основні результати належно представлені в опублікованих працях Л.І. Яковлевої. Висновки до розділів, загальні висновки дисертації є обґрунтованими, а пропозиції мають практичну значущість. Зміст автореферату відповідає змісту дисертації та не містить інформації, що не наведена у дисертації.

Представлена до захисту дисертація Л.І. Яковлевої «Інституційні та комунікативні виміри легітимності публічної влади» є самостійним і оригінальним науковим дослідженням, яке містить раніше не захищені наукові положення, отримані авторкою нові науково обґрунтовані результати в галузі політичної науки.

Дисертація та її автореферат оформлені відповідно до вимог. За своєю структурою та стилем викладу вони відповідають Державному стандарту. Зміст роботи та завдання відповідають п. 9, 10, 12-14 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24.07.2013 р. (зі змінами) і за умови успішного захисту Яковлева Лілія Іванівна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора політичних наук за спеціальністю 23.00.02 – політичні інститути та процеси.

Офіційний опонент –

доктор політичних наук, професор,
в.о. завідувача кафедри політології
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

Олег БАТРИМЕНКО

Підпис
Вчений секретар НДЧ
Караульова Н.В.
14.09.2021р.

